

CLAUDE B. LEVENSON

TIBETUL

Traducere din limba franceză
de **Ileana Littera**

GRAFOART

SUMAR

Introducere	5
Capitolul I – <i>Repere</i>	
I. – O problemă complexă.....	10
II. – Originile	14
III. – Imperiul și instituțiile	18
IV. – Dublă privire	30
V. – O lume aparte.....	35
Capitolul II – <i>Geopolitica Tibetului</i>	
I. – Presiunea Beijingului	40
II. – Tergiversările indiene.....	47
III. – „Marele Joc” din perioada modernă.....	55
Capitolul III – <i>Bogății mult jinduite și mize de cea mai mare importanță</i>	
I. – Fascinația Tibetului mitic.....	63
II. – Castelul de apă al Asiei.....	70
III. – Casa comorilor de la Apus.....	84
IV. – Dilema indiană.....	95
Capitolul IV – <i>Un popor în pericol</i>	
I. – Tibetul și dalai-lama, destine împletite.....	104
II. – O civilizație pe cale de dispariție	115
III. – Tibetul pe scena internațională	127
Scurtă cronologie	141
Scurtă bibliografie	145

INTRODUCERE

Omul s-a născut să fie liber.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Puține țări i-au făcut pe oameni să viseze, ba chiar să se lase în voia atâtor fantasme! Datorită distanței și altitudinii ce par să-l izoleze de restul lumii, Tibetul a devenit de-a lungul timpului leagănul multor legende ori tărâmul celor mai nebunești aventuri. Până-ntr-atât încât aproape că se uită că aparține, și el, unei planete umane, ce e drept foarte diverse. Firește, mai aproape de cer decât alte locuri, căci e situat la înălțimi amețitoare, giuvaier cuibărit între munți socotiți adesea lăcaș al zeilor, îndelungata lui inaccesibilitate practică l-a învăluit într-un tulburător mister. Ceea ce explică, cel puțin în parte, neîntrerupta fascinație pe care a exercitat-o, și o mai exercită încă, mult dincolo de frontierele sale geografice sau spirituale.

La fel de numeroși par să fie și cei ce nu încetează să-și pună întrebări despre Tibet, pământ învecinat cu văzduhul, pământ magic, pământ al frumuseții, al tăcerii și al forței, dar, înainte de toate, pământ pe măsura oamenilor pe care i-a zămislit. Chiar dacă unii dintre ei fac notă aparte și chiar dacă unul dintre marii poeți tibetani, Milarepa, spunea:

Capitolul I

REPERE

I. - O problemă complexă

Fiecare limbă este o viziune despre lume, fiecare civilizație este o lume.

Octavio Paz

Unei situații excepționale să-i corespundă oare un destin de excepție? Poziția geografică a podișului tibetan pare să confirme acest lucru: istoria oamenilor ce i-au străbătut timp de secole imensa suprafață, viețuind în mijlocul unei naturi ale cărei forțe se manifestă în cea mai deplină libertate, s-a desfășurat în afara – sau deasupra? – turbulențelor repetate din zonele de câmpie. Ea poartă pecetea unei certe originalități, dându-i astfel dreptate lui Jacques Bacot care scria la începutul secolului XX: „Acolo unde natura este aspră, omul se spiritualizează. Muntenii și marinarii își înalță privirile spre cer. Dimpotrivă, pe câmpia liniștită și senină, omul bogat devine materialist”.

În a sa *Géographie universelle*, Elisée Reclus nota deja în 1882: „Asemenea Pamirului, cele două mari

un lăcaș al nemuritorilor, în timp ce alții îl numiseră „Casa comorilor de la Apus”. Asta ca să ne facem o idee despre felul în care fiecare își reprezenta necunoscutul aflat dincolo de masivele muntoase ce păzeau cu strășnicie accesul spre interior. Pentru toți cei ce îl contemplau cu un amestec de respect și de teamă, Tibetul reprezenta „acoperișul lumii”, iar unii oameni de știință situau tot aici „cel de-al treilea pol” al planetei.

Pentru cei ce trăiesc pe aceste meleaguri, populând un spațiu deseori ostil, vastul teritoriu tibetan, cu o suprafață de 2 300 000 km² (cuprinzând actuala Regiune Autonomă și provinciile istorice Kham și Amdo, anexate forțat, din punct de vedere administrativ, după invazia militară din 1950, provinciilor chineze învecinate Yunnan, Sichuan și Gansu) se numește *Bod* sau *Bod-Kham*. Numele de Tibet, atestat în Europa occidentală în secolul al XVIII-lea, ar putea avea ca etimon fie pe *Thubet* din mongolă, fie pe *Tu-fan* din chineză, ba chiar și pe *Tubbat*, prin filieră arabă. În franceză, s-ar părea că prima apariție a adjectivului *tibétin* (devenit ulterior *tibétain*, „tibetan”) datează din 1765.

II. - Originile

Coborârea în timp până la originile tibetanilor nu e deloc simplă: ele sunt fixate în urmă cu aproximativ patru mii de ani. Etnologii estimează că primele populări ale ținutului (clanuri și triburi

și totodată conducător al Tibetului în calitate de deținător al puterii politice.

Pe planul doctrinei religioase, toate aceste orientări se bazează pe preceptele fundamentale ale lui Buddha, concentrate în Theravada (Calea cea Mică: India și Asia de Sud), Mahayana (Calea cea Mare, numită și „Transcendențele”: China, Japonia, Coreea, Himalaya) și Vajrayana (Calea de Diamant sau Calea tantrelor, specifică Tibetului și Mongoliei). Fiecare dintre școli interpretează un aspect al învățăturilor budiste, pe care îl aprofundează într-o manieră proprie: nyingma-pa privilegiază „calea directă”, kagyū-pa favorizează practica personală, sakyā-pa sunt interesați îndeosebi de ritual, iar gelug-pa acordă o atenție specială vieții monastice și studiilor filozofice. Ceea ce îi unește pe toți este conștiința necesității de a salva o moștenire culturală și un patrimoniu intelectual, imperativ realizabil doar printr-o transmitere riguroasă a științei lor. Aceasta este problema majoră cu care se vede confruntată astăzi modesta fracțiune aflată în exil (aproximativ 150 000 de persoane în întreaga lume) a unui popor de peste 6 milioane de suflete, ce pare să cunoască, pe pământul său ancestral, o amenințare zilnică ce-i pune în pericol existența.

III. - Imperiul și instituțiile

La apogeul său, în secolul al VII-lea, imperiul tibetan reprezintă o putere de temut – și într-adevăr temută – în inima Asiei. El se edificase prin

se reglează cu ajutorul armelor, iar marile puteri ale momentului profită de lipsa de experiență a tibetanilor pentru a-și rezolva diferendele pe spatele lor.

În contextul zbuciumat al luptei politice, Thubten Gyatso devine conștient de evoluția lumii exterioare, de imposibilitatea ca țara sa să-și continue existența izolată, ruptă de restul planetei, ca și de necesitatea unor schimbări profunde, a modernizării societății tibetane, singurul mod eficient de a se apăra al Tibetului. El se lovește, însă, de puternice forțe conservatoare (clerul, marile familii), dar și de indiferența Coroanei britanice, mai preocupată de interesele sale imediate decât de păstrarea unei zone-tampon seculare între giganții asiatici care sunt, încă de pe acum, India și China, chiar dacă deocamdată ei par să dormiteze. Cu puțin înainte de moartea sa, survenită în decembrie 1933, ierarhul și omul de stat Thubten Gyatso redactează un testament ale cărui avertismente sună ca o funestă profeție, dar pe care nimeni nu le bagă în seamă. Astfel încât redutabila misiune de a continua o sarcină calificată de unii ca imposibil de realizat îi va reveni succesorului său, al paisprezecelea dalai-lama.

IV. - **Dublă privire**

La Lhasa, în fața templului Jokhang, sanctuarul cel mai venerat de către budiștii tibetani, o stelă reprezintă piatra unghiulară a dezacordului

istoric chinez, Ge Jianxiong, director al Centrului de cercetări și studii de istorie geografică a Chinei de la Universitatea Fudan din Shanghai. Într-un articol publicat în *China Review*, numărul din februarie 2007, universitarul constată că regatul Tubo-Tufan (denumirea chineză din epocă a vechiului Tibet imperial) era suveran și independent în timpul dinastiei Tang, care nici vorbă să-l fi „administrat”. Altminteri, spune istoricul, de ce i-ar fi dat-o împăratul de soție pe prințesa regelui tibetan? „A fost, desigur, o căsătorie din rațiuni de stat. A pretinde că Tibetul a făcut întotdeauna parte din China începând cu dinastia Tang, adaugă el, înseamnă să nu ții seama de istorie”. Ge Jianxiong precizează că, înainte de revoluția din 1912, nici măcar ideea de *China* nu era clar conceptualizată: termenul se utiliza pentru a desemna teritoriul imperiului din timpul dinastiei Qing, adică „18 provincii interioare”, excluzând Manciuria, Mongolia, Tibetul și Turkestanul oriental. Iată cum apare, așadar, din această perspectivă, poziția actuală a Beijingului, pe care unii disidenți chinezi nu ezită să o considere imperialistă, ba chiar colonială.

V. - O lume aparte

În capitolul „Considerații generale” cu care își începea volumul al șaptelea din *Géographie universelle*, Elisée Reclus nota în 1882: „Schimbărilor exterioare le corespund modificări profunde: schimbul de idei e la fel de intens ca acela de mărfuri (...) Perioada

Capitolul II

GEOPOLITICA TIBETULUI

I. - Presiunea Beijingului

Prin meșteșugurile și prin zestrea sa de cunoștințe, poporul tibetan aparține, din punct de vedere cultural, celor mai avansate populații asiatice.

Elisée Reclus

Instalat la Beijing în 1949, ca urmare a victoriei repurtate asupra trupelor naționaliste, noul regim chinez se și grăbește să-și anunțe, încă din octombrie, intențiile referitoare la Tibet. Planurile sale sunt clar precizate în instrucțiunile date Armatei Populare de Eliberare (APE) pentru anul 1950: „Eliberarea Tibetului de sub dominația imperialiștilor străini”, sub pretextul oferit de o telegramă de felicitări pe care tânărul panchen-lama, al zecelea din linia sa de încarnări, i-o adresase lui Mao Tzedun, invitându-l să-i „stârpească pe trădătorii țării”.

Născut în 1938 într-un sătuc din Amdo, ca și dalai-lama, Choekyi Gyaltsen are, la acea dată, nu

neobservată. Într-un anume sens, dar din motive diferite, această dilemă este nu numai a Indiei, ci și a Chinei: niciuna dintre cele două viitoare mari puteri asiatice nu o poate prin urmare evita.

III. - „Marele Joc” din perioada modernă

În 1950, revista engleză *The Economist* nota: „Păstrându-și o totală independență față de China cu începere din 1912, Tibetul are motive solide să fie considerat un stat independent. Dar misiunea de a lua inițiativa în acest domeniu îi revine Indiei. Dacă India se hotărăște să susțină independența Tibetului ca stat-tampon între ea și China, Marea Britanie și Statele Unite ar proceda corect acordându-i acestuia o recunoaștere diplomatică formală”. Pioasă dorință! India a tăcut mâlc, iar Londra și Washingtonul au imitat-o, deși un vag sentiment de jenă continuă să persiste și în actuala poziție ambiguă a țărilor democrate în legătură cu problema tibetană.

Astăzi, diplomații și analiștii tind să se retragă în spatele „faptului împlinit”, chiar dacă se grăbesc să-și exprime ocazional (și politicos) regretul, admirând totodată forța de caracter a celui de-al paisprezecelea dalai-lama, tenacitatea lui, insistența cu care repetă neobosit că trebuie găsită o soluție amiabilă în interesul ambelor popoare, tibetan și chinez. Asta nu anulează însă fondul problemei, care reapare uneori pe neașteptate. În derularea lungilor dezbateri convenționale și pur teoretice pe această

Capitolul III

BOGĂȚII MULT JINDUITE ȘI MIZE DE CEA MAI MARE IMPORTANTĂ

I.- Fascinația Tibetului mitic

Cei atotputernici au privilegiul de a putea privi catastrofele de pe o terasă.

Jean Giraudoux

„Fără călătorul occidental, n-ar fi existat niciodată un mit al Tibetului. Mai mult decât o realitate geografică, notează Michael Taylor¹⁷, Tibetul este o construcție a spiritului”. Da și nu. Căci această realitate geografică este reală, vizibilă, palpabilă, făcându-se simțită atât în puterea telurică pe care o emană sau în tulburătoarea frumusețe a peisajelor, cât și în virtuțile oamenilor din partea locului, în bucuriile și în suferințele unui popor mândru și liber. Și poate că tocmai această libertate i-a fascinat într-o măsură atât de mare pe cei ce au creat și desăvârșit mitul. În rest, experiența strict

---

¹⁷ Michael Taylor, *Le Tibet de Marco Polo à Alexandra David-Neel*, Office du Livre, 1985.

II. - Castelul de apă al Asiei

Chiar și o privire rapidă aruncată pe o hartă ne permite să ne dăm seama de locul și rolul deținute de înaltele podișuri tibetane pe continentul asiatic. Între marea barieră Pamir – Karakorum – Himalaya la sud/sud-vest și masivele transhimalayene Nyenchen Tanglha, Kunlun și Koshili spre nord, Nanshan, Altın Tagh și Amnye Machen spre est, ce mărginesc spațiul cu un fantastic, uluitor șirag de creste semețe întretăiate de văi, se află locul de unde izvorăște vastul mănunchi al marilor fluvii din Asia. De ele depinde existența a milioane de oameni care trăiesc pe malurile lor și își iau de aici cea mai mare parte a hranei zilnice, dar care au învățat să le suporte și capriciile deseori devastatoare.

E suficientă simpla înșiruire a câtorva nume pentru a le sesiza imediat importanța: Langchen Tsangpo (Sutlej), Sengye Tsangpo (Indus), Mabcha Tsangpo (Karnali, care alimentează Gangele împreună cu Kyirong-Trishuli și Matsang-Sunkosi), Yarlung Tsangpo (Brahmaputra al indienilor), Phung-chu (Arun), Gyalmo Ngulchu (Salween), Zachu (Mekong), Drichu (Yangtze sau Fluviul Albastru), Machu (Huang-ho sau Huanghe, cunoscut și sub numele de Fluviul Galben). Li s-ar putea adăuga și Tarongul, ce izvorăște din munții din sud-estul Tibetului și coboară pentru a se întâlni, pe porțiunea cursului său inferior, cu fluviul Irrawaddy, în Birmania. După cum se observă, aceste ape irigă nu numai India și China, ci și state